

מבחר טקסטים מרקסיסטים
בעריכת חברי ברית הנוער הקומוניסטי הישראלי 2002-2000
בתוספת מבואות, הערות ונספחים

שני מכתבים מאת קארל מרכס

מבוא למהדורת בנק"י

במכתבו אל אננקוב מרצה מרכס בקצרה ובבהירות קלאסית את יסודות המטריאליזם ההיסטורי שפותחו לא מכבר ב"אידיאולוגיה הגרמנית", עבודתו המשותפת עם אנגלס. המכתב מכיל ניסוחים מעמיקים בדבר הקשר הדיאלקטי בין כוחות-הייצור ליחסי-הייצור, בין הבסיס החומרי ובניין העל האידיאולוגי, בדבר האופי ההיסטורי, החולף של הקטגוריות הכלכליות של החברה הבורגנית, בדבר תפקיד ההמונים - יוצרי השפע החומרי, ובדבר מאבק המעמדות ככוח המניע של ההיסטוריה.

חשיבות תיאורטית גדולה נודעת למכתבו של מרכס אל ויידמייר אשר בדרך כלל נהוג לצטט קטע קטן ממנו. בקטע זה מסכם מרכס בקיצור נמרץ הן את ניתוח הניסיון של מהפכת 1848-1849, והן את המסקנות המהפכניות שהוסקו על סמך חקר חוקי התפתחותה של החברה האנושית, חושף את מהות משנתו בדבר המאבק המעמדי ובדבר תפקידו ההיסטורי-עולמי של הפרולטריון כקברן הקפיטליזם וכיוצרו של משטר חברתי חדש, חסר מעמדות. מרכס משווה את השקפותיו להשקפות ההיסטוריונים והכלכלנים הבורגנים ומדגיש את שלוש הנקודות המכריעות המבדילות בינו לבינים: היותם של המעמדות בני חלוף, היותה של דיקטטורת הפרולטריון תוצאה הכרחית של מאבק המעמדות, והיותה של דיקטטורה זו עצמה בת חלוף, כלומר היותה תקופת מעבר לחברה ללא מעמדות.

אנו חורגים כאן מהמקובל ומביאים את המכתב במלואו, למרות שרובו קשור לניהול עניינים שוטפים ורק הקטע הקטן והמצוטט בדרך כלל, דן בהכללה תיאורטית. אנו עושים זאת כמענה לכל אותם פרשנים ומרכסולוגים המתמחים בסילופים והמנסים להפריד בין מרכס הצעיר וההומניסטי, למרכס הבוגר והרציונליסטי המפוקח; בין המרכסיזם המקורי והאוטנטי לבין דיקטטורת הפרולטריון הזרה לו כביכול. שנת כתיבת המכתב היא 1852, מרכס הוא רק בן 34, כתיבת הקפיטל עודנה עניין לבאות, ואילו דיקטטורת הפרולטריון כבר מוסקת כאן מהתפישה המטריאליסטית של ההיסטוריה, תפישה שהתגבשה ב-1845. מקריאת המכתב השלם ברור לחלוטין שדיקטטורת הפרולטריון היא לא הערת שוליים, לא פליטת קולמוס ולא ביטוי סתמי עבור מרכס. בדיוק להיפך - הוא מציין אותה כקריטריון המפריד בין תפישתו לבין התפישות הבורגניות, והוא מכנה את שוללי הדיקטטורה הזאת בשם "שוטים בורים" שפיהם מפיק "נהמה צמאת-הדם, דמויית אהבת-האדם", וגם "משרתי הבורגנות". זוהי אם כן החבורה שאליה ששים להצטרף "חובבי המרכסיזם" למיניהם השוללים את דיקטטורת הפרולטריון בנימוקים "הומניסטיים".

אם כן, לדברי מרכס (בניגוד לדבריהם של פרשניו המדופלמים) המושג "דיקטטורת הפרולטריון" הוא אחד מהישגיו החשובים ביותר נכון לשנת 1852. נוסיף רק שחשיבותו לא פחתה, אלא רק התחזקה מאז ועד היום, ושגורלן של מהפכות קומוניסטיות וסוציאליסטיות הוכרע בעבר ומוכרע כיום על פי יכולתן לממש דיקטטורה זו.

מרכס - אל פבל וסילייביץ' אננקוב¹

לפריס

בריסל, 28 בדצמבר 1846

מר אננקוב היקר!

מכבר היית, אדוני, מקבל ממני תשובה על מכתבך מן ה- 1 בנובמבר אלמלא מוכר-הספרים שלי, שהמציא לידי רק בשבוע שעבר את ספרו של מר פרודון²: "הפילוסופיה של הדלות". עברתי עליו ברפרוף תוך יומיים, כדי שאוכל להגיד לך מיד את דעתי. מאחר שקראתי את הספר בחופזה רבה, איני יכול לעמוד על הפרטים ויכול אני למסור לך רק את הרושם הכללי שהתרשמתי ממנו. אם רצונך בכך, אוכל לעמוד על הפרטים במכתב שני.

אודה לפניך בגלוי, שאני מוצא את הספר בכללו רע, אפילו רע מאד. אתה עצמך, אדוני, מלגלג במכתבך על "קורטוב הפילוסופיה הגרמנית" שמר פרודון מתגדר בו באותה יצירה מתימרת וחסרת-צורה; אלא מניח אתה, שהתיאור הכלכלי לא ניזוק מן הרעל הפילוסופי. אף אמנם רחוק-רחוק אני מלייחס את שגיאות תיאורו הכלכלי של מר פרודון לפילוסופיה. אל תאמר: כיוון שהוא בעל פילוסופיה מגוחכת, מביא מר פרודון ביקורת כוזבת על הכלכלה המדינית, אלא: מביא הוא פילוסופיה מגוחכת כיוון שלא תפס את התנאים הסוציאליים הקיימים בהשתלבותם (engrèment) - אם נשתמש במילה, שמר פרודון שואל אותה, כמו הרבה דברים זולתה, מפורייה³.

מפני-מה מדבר מר פרודון על אלוהים, על התבונה האוניברסלית, על תבונתה הבלתי-אישית של האנושות, זו התבונה שאינה טועה לעולם, שהייתה מעודה כמות-שהיא, שאין אתה צריך אלא לתופסה אל-נכון בתודעה בשביל למצוא את הנכון? מפני מה הוא טורח בהגליאניזם מרוסן כדי להעמיד פנים של פורק-עול?

הוא עצמו נותן בידנו את פתרון החידה. מר פרודון רואה בהיסטוריה שורה מסוימת של התפתחויות סוציאליות; הוא מוצא את ההתקדמות מוגשמת בהיסטוריה. הוא מוצא לבסוף, שבני-האדם, בחזקת יחידים, לא ידעו מה הם עושים, שהם טעו בנוגע לתנועתם-הם, משמע, שהתפתחותם הסוציאלית נראית ממבט ראשון כמשהו שונה מהתפתחותם האינדיבידואלית, משהו נפרד ממנה, בלתי-תלוי בה. אין הוא יודע להסביר עובדות אלה, וכאן מזדמנת לו כדבר-בעתו ההשערה בדבר התבונה האוניברסלית המתגלית. אין לך דבר קל יותר מלבדות סיבות מיסטיות, דהיינו מליצות, במקום שמכזיב השכל האנושי הבריא.

ואולם בהיותו מודה, שאינו מבין ולא כלום בהתפתחותם ההיסטורית של האנשים - והוא מודה בכך, מאחר שהוא נזקק למלים המצלצלות גבוהה-גבוהה בדבר תבונה אוניברסלית, אלוהים וכו' - כלום אין מר פרודון מסכים ממילא, על-כורחו, וכדבר הלמד מאליו, שאין הוא מסוגל לתפוס את ההתפתחות הכלכלית?

מהי החברה - ותהיה צורתה אשר תהיה? הווה אומר: תוצר פעולת-הגומלין של האנשים. האם בני-חורין הם האנשים לבור להם צורת-חברה זו או זו? בשום פנים לא. טול כהנחה שלב-התפתחות מסוים בכוחות-הייצור של האנשים, והרי לך צורה מתאימה של החליפין (commerce) והצריכה. טול כהנחה שלבים מסוימים בהתפתחות-הייצור, החליפין והצריכה, ולפניך צורה מתאימה של מבנה-סוציאלי, ארגון מתאים של המשפחה, של השדרות או של המעמדות, בקיצור, חברה אזרחית (société civile) מתאימה. טול כהנחה חברה כזו, ולפניך משטר מדיני (état politique) מתאים, שאינו אלא ביטוי הרשמי של אותה חברה. זאת לא יבין מר פרודון לעולם; לפי שסבור הוא, כי מעשה רב הוא עושה בפנותו מן המדינה (état) אל החברה, דהיינו מסיכומה הרשמי של החברה אל החברה הרשמית.

מן-המותר להוסיף, שאין האנשים אדונים חופשיים לגבי כוחות-הייצור שלהם - זה הבסיס לכל דברי-ימיהם; שכן כוח-ייצור הוא כוח שנרכש, תוצר של פעילות קודמת. משמע, כוחות-הייצור הם תוצאת האנרגיה של האנשים בשימושה, אך אנרגיה זו עצמה מוגבלת על-ידי הנסיבות, שהאנשים מוצאים עצמם נתונים בהן על-ידי כוחות-הייצור שכבר נרכשו, על-ידי צורת החברה שמלפני קיומם הם, שלא הם יוצרים אותה, שהיא פרי הדור הקודם. בזכות העובדה הפשוטה, שכל דור ודור מוצא לפניו כוחות-ייצור שנרכשו על-ידי הדור הקודם, המשמשים לו כחומר גלמי לייצור נוסף, מתהווה הקשר בדברי-הימים של האנשים, מתהווה ההיסטוריה של האנושות, הנעשית

¹ פ.ו. אננקוב (Annenkov) 1813-1887) - מבקר ספרות רוסי, ליברל-מערבי לפי השקפותיו. הכיר אישית את מרכס והתכתב איתו בשנים 1846-1847

² פייר ז'וסף פרודון (Proudhon, 1809-1865) - פובליציסט, כלכלן וסוציאולוג צרפתי; אידיאולוג הזעיר-בורגנות, אחד מאבות האנרכיזם; ב-1848 ציר האסיפה המכוננת.

³ שרל פורייה (Fourier, 1759-1837) - סוציאליסט-אוטופיסט צרפתי.

היסטוריה של האנושות ביתר שאת ככל שמתפתחים כוחות-הייצור של בני-האדם וממילא יחסיהם הסוציאליים. המסקנה המתחייבת: ההיסטוריה החברתית של האנשים לעולם אינה אלא ההיסטוריה של התפתחותם האינדיבידואלית, בין שהדבר מודע לאנשים ובין לאו. יחסיהם החומריים הם הבסיס לכל יחסיהם כולם. יחסים חומריים אלה אינם אלא הצורות ההכרחיות, בהן מתגשמת פעילותם החומרית האינדיבידואלית.

מר פרודון מערבב את האידיאות עם העצמים. בני-אדם לעולם אינם מוותרים על מה שזכו בו, אך אין פירושו, שאין הם מוותרים לעולם על הצורה החברתית בה רכשו לעצמם כוחות-ייצור מסוימים. אדרבא ואדרבא: כדי שלא לקפח את התוצאה שהושגה, כדי שלא להפסיד את פירות הציביליזציה, אנוסים האנשים לשנות את כל צורות-החברה שירשו מן העבר, כל-אימת שאופן המגע-ומשא (commerce) שלהם אינו תואם עוד את כוחות-הייצור שנרכשו, - אני גורס כאן את המלה "commerce" במשמעותה הרחבה ביותר, כמשמעות המלה "Verkehr" בגרמנית. למשל: זכויות-היתר, מוסד אגודות-האומנים והקורפורציות, כל סדרי-התקנות של ימי-הביניים היו יחסים חברתיים, שהם בלבד תאמו את כוחות-הייצור שנרכשו ואת המצב החברתי הקודם, אשר ממנו עלו מוסדות אלה. בחסותו של משטר אגודות-האומנים וסדרי-התקנות נצברו הונות, נתפתח הסחר הימי, נוסדו מושבות - ודווקא את הפירות הללו היו האנשים מקפחים אילו ניסו לקיים את הצורות שבחסותן הבשילו אותם פירות. ואכן מצינו שתי מהלומות-רעם: מהפכת 1640 וזו של 1688. כל הצורות הכלכליות הישנות, היחסים הסוציאליים שתאמו אותן, המצב המדיני, שהיה ביטויה הרשמי של החברה הישנה - כל אלה נופצו באנגליה. משמע, הצורות הכלכליות, שבהן בני-אדם מייצרים, צורכים, מחליפים, הן *חולפות והיסטוריות*. עם רכישת כוחות-ייצור חדשים משנים בני-אדם את אופן-הייצור שלהם, ועם שינוי אופן הייצור משנים הם את כל היחסים הכלכליים, שלא היו אלא היחסים ההכרחיים לאופן-ייצור מסוים זה.

דבר זה לא תפס מר פרודון ועוד פחות מכן הוכיחו. בלתי-מסוגל להתחקות על תנועתה הממשית של ההיסטוריה, מעלה מר פרודון חזיון-תעתיקים, המתיימר להיות חזיון-תעתיקים דיאלקטי. אין הוא חש צורך לדבר על המאות ה-17, ה-18, ה-19, שכן ההיסטוריה שלו מתרחשת בתחומי המעורפל של הדמיון והיא גבוהה ונעלה על זמן ומקום. כללו של דבר: אלה הן גרוטאות הגליאניות; אין זו היסטוריה, אין זו היסטוריה של חולין - היסטוריה של האנשים, אלא היסטוריה קדושה - של האידיאות. לפי דעתו אין האדם אלא אותו מכשיר, שהאידיאה, או התבונה הנצחית משתמשת בו לצורך התפתחותה. אותן *אבולוציות* שעליהן מדבר מר פרודון הן כביכול האבולוציות כפי התרחשותן בחיקה המיסטי של האידיאה המוחלטת. לכשנקרע את המסך מאותה לשון מיסטית, יסתבר, שמר פרודון מביא לפנינו את הסדר, בו ערוכות הקטגוריות הכלכליות בחדרי מוחו. בלא עמל רב אוכיח לך, אדוני, שסדר זה הוא סדרו של מוח מאוד לא-מסודר. מר פרודון פותח את ספרו בעיון על-אודות *הערך*, נושא-השעשועים שלו. לא אכנס הפעם בעובי-הקורה ולא אבוא לבדוק עיון למדני זה.

שורת האבולוציות הכלכליות של התבונה הנצחית מתחילה *בחלוקת-העבודה*. לדידו של מר פרודון, חלוקת-העבודה היא עניין פשוט בתכלית. אך כלום לא היה משטר-הכיתות בבחינת חלוקת-עבודה מסוימת? וכלום לא היה משטר אגודות-האומנים חלוקת-עבודה אחרת? וחלוקת-העבודה של המנופקטורה, המתחילה באנגליה סמוך לאמצע המאה ה-17 ומסתיימת במחציתה השנייה של המאה ה-18, - כלום לא הייתה אף היא שונה לחלוטין מחלוקת-העבודה שבתעשייה הגדולה, בתעשייה המודרנית?

מר פרודון רחוק כל-כך מן האמת, עד שהוא מתעלם ממה שזוכרים אפילו כלכלנים רגילים. כשהוא מדבר בחלוקת-העבודה, אין הוא רואה צורך כלל לטפל ב*שוק* העולמי. אך כלום אין הדעת נותנת, שחלוקת-העבודה במאות ה-14 וה-15, כשלא היו עוד מושבות בנמצא, כשאמריקה לא הייתה קיימת עדיין בשביל אירופה, כשאסיה המזרחית לא הייתה קיימת אלא בתיווכה של קונסטנטינופול, - שחלוקת-עבודה זו נבדלה מעיקרה מחלוקת-העבודה של המאה ה-17, כשהיו כבר בנמצא מושבות מפותחות?

יתירה מזו. וכי מה הם כל הארגון הפנימי של העמים, כל יחסיהם הבינלאומיים - אם לא ביטוי לחלוקת-עבודה מסוימת? והאין כל אלה משתנים בהכרח עם השתנות חלוקת-העבודה?

עד-כדי-כך לא הבין מר פרודון את שאלת חלוקת-העבודה, שאין הוא מזכיר אפילו את הפרדה בין העיר והכפר, אשר התרחשה בגרמניה, למשל, בין המאות התשיעית והשתיים-עשרה. הפרדה זו מוכרחה, אפוא, להפך לחוק נצחי בשביל מר פרודון, לפי שאין הוא יודע לא את מוצאה ולא את התפתחותה. מדבר הוא בכל ספרו כך, כאילו עתידה תוצאה זו של אופן-הייצור מסוים להתקיים עד סוף כל הימים. כל מה שמביא מר פרודון בעניין חלוקת-העבודה אינו אלא סיכום, ואף סיכום שטחי מאוד, פגום מאוד, ממה שהשמיעו קודם-לכן אדם סמית ועוד תריסר.

האבולוציה השנייה - אלה *המכונות*. הזיקה שבין חלוקת-העבודה למכונות היא מיסטית לחלוטין אצל מר פרודון. לכל סוג של חלוקת-עבודה שייכים היו מכשירי-ייצור מסוימים. כך, למשל, לא היו האנשים, מאמצע המאה השבע-עשרה ועד אמצע המאה השמונה-עשרה, מתקינים הכל בידיים. היו והיו להם מכשירים, ודווקא מסובכים מאוד, כגון סדנאות, אניות, מנופים וכו' וכו'.

אין לך, אפוא, דבר מגוחך יותר מהצגת המכונות בחזקת תוצאה של חלוקת העבודה בכלל. רצוני להעיר עוד דרך-אגב, כי מאחר שמר פרודון לא תפס את מוצאן ההיסטורי של המכונות, הרי הבין עוד פחות מכן את התפתחותן. אפשר לומר כי לפני 1825 - תקופת המשבר הכללי הראשון, - היו דרישות הצריכה מוסיפות והולכות, בדרך-כלל, ביתר מהירות מאשר הייצור; והתפתחות המכונות באה בהכרח בעקבות צרכי-השוק. למן 1825 אין המצאת המכונות ושימושן אלא תוצאת המאבק שבין המעבידים לפועלים. ואף דבר זה נכון לגבי אנגליה בלבד. מה שנוגע לאומות אירופה, הרי הללו נאלצו להשתמש במכונות מחמת התחרות שהתחרו בהן האנגלים, הן בשוק שלהן עצמן והן בשוק העולמי. ולבסוף, מה שנוגע לצפון-אמריקה, הרי הכנסת-המכונות כאן הייתה תוצאה גם מן התחרות עם שאר העמים וגם מן המחסור בכוחות-עבודה, כלומר, מן הדיספרופורציה בין שיעור האוכלוסין של אמריקה-הצפונית לבין צרכיה התעשייתיים. מתוך עובדות אלה יוכל אדוני להסיק, איזו חריפות מגלה מר פרודון שעה שהוא מעלה באוב את הרוח-הרעה של התחרות בחזקת אבולוציה שלישית כאנטיתזה למכונות!

ולבסוף הרי זו בכלל שטות גמורה לגרוס את המכונות כקטגוריה כלכלית בשורה אחת עם חלוקת-העבודה התחרות, האשראי וכו'.

אין המכונה בחזקת קטגוריה כלכלית, יותר מן השור הזה המושך במחרשה. השימוש של ימינו במכונות שייך ליחסי המשטר הכלכלי של ימינו, אך האופן בו מנצלים את המכונות הוא דבר שונה לגמרי מן המכונות עצמן. אבק-השריפה נשאר כמות שהוא, בין שמשתמשים בו כדי לפצוע אדם ובין כדי להעלות ארוכה לפצעיו.

מר פרודון עולה על עצמו, שעה שהוא מפתח בתוך מוחו את התחרות, המונופולין את המס או המשטרה, את המאזן-המסחרי, האשראי והקניין - לפי הסדר המובא בזה. כמעט כל מערכת-האשראי באנגליה הייתה מפותחת כליל בראשית המאה ה-18, לפני המצאת המכונות. אשראי-המדינה לא היה אלא אופן חדש להעלאת המסים ולסיפוק הצרכים החדשים שנוצרו על-ידי עליית הבורגנות לשלטון. ולבסוף, הקניין מהווה את הקטגוריה האחרונה בשיטת מר פרודון. ואילו בעולם הממשי אתה מוצא, שחלוקת-העבודה וכל שאר הקטגוריות של מר פרודון הן יחסים חברתיים, שכללותם מהווה את מה שמתקרא היום הקניין. מחוצה ליחסים האלה אין הקניין הבורגני אלא אשליה מטפיזית או משפטית. הקניין שבתקופה אחרת, הקניין הפיאודלי, מתפתח ביחסים חברתיים אחרים לגמרי. בהפכו את הקניין ליחס עצמאי, עושה מר פרודון משגה שאינו מתודולוגי גרידא: הוא מוכיח ברור כי לא תפס את הקשר המקשר את כל צורות-הייצור הבורגני, כי לא עמד על אופיין ההיסטורי והחולף של צורות-הייצור בתקופה נתונה. מר פרודון, שאינו רואה את מוסדותינו החברתיים בחזקת פרי של ההיסטוריה, שאינו מבין לא את מוצאם ולא את התפתחותם, אי-אפשר לו שימתח עליהם אלא ביקורת דוגמתית בלבד.

לפיכך אנוס מר פרודון להיאחז בפיקציה על-מנת להסביר את ההתפתחות. מדמה הוא בנפשו, שחלוקת-העבודה, האשראי, המכונות וכו', כל אלה הומצאו כדי לשמש את שגיונו, את אידיאת השוויון. הסברו מצטיין בתמימות נפלאה. המצא-המציאו את הדברים האלה למען השוויון, אך למרבה-הצער הם נהפכו לרועץ לשוויון. זו כל השקלא-וטריא שלו. כלומר, יוצא הוא מהנחה הבדויה מן הלב; וכיוון שההתפתחות הממשית והפיקציה שלו סותרות זו את זו בכל אשר יפנה, הריהו מסיק מכאן, שלפנינו סתירה. ובשעת-מעשה הוא מעלים מעינינו, שאין זו אלא סתירה בין שגיונותיו לבין התנועה שבמציאות.

כך לא הבחין מר פרודון, בעיקר מחוסר ידיעות בהיסטוריה, כי עם שהאנשים מפתחים את כוחות-הייצור שלהם, כלומר, עם שהם חיים, מפתחים הם יחסים מסוימים ביניהם, וכי טיבם של יחסים אלה משתנה בהכרח עם שינוי-דמותם וגידולם של אותם כוחות-ייצור. נעלם ממנו, שהקטגוריות הכלכליות אינן אלא הפשטות של יחסים ממשיים אלה, ואינן בגדר אמיתות אלא כל זמן שהיחסים האלה קיימים. כך נכשל הוא בטעותם של הכלכלנים הבורגנים, הרואים באותן קטגוריות כלכליות חוקים נצחיים, ולא חוקים היסטוריים, שכוחם יפה רק לגבי התפתחות היסטורית מסוימת, לגבי התפתחות מסוימת של כוחות-הייצור. משמע, במקום לראות את הקטגוריות הכלכליות-המדיניות כהפשטות מן היחסים הסוציאליים הממשיים, ההיסטוריים, החולפים, רואה מר פרודון - מחמת היפוך מיסטי - ביחסים הממשיים רק התגלמויות של אותן הפשטות. הפשטות אלה עצמן הרי הן נוסחאות, המנמנות בחיקו של הקדוש-ברוך-הוא מששת ימי בראשית.

אלא שכאן נתקף מר פרודון חביבנו חבלי-רוח עזים. אם כל אותן קטגוריות כלכליות הן האצלות של הלב האלוהי, אם הן-הן חיייהם הכמוסים והנצחיים של האנשים, כיצד מסתבר אפוא, ראשית, שקיימת התפתחות, ושנית, שמר פרודון אינו שמרן? את הסתירות הגלויות האלה הוא מסביר בעזרת שיטה שלמה של אנטגוניזמים.

הבה ניטול דוגמא אחת, כדי להבהיר שיטה זו של האנטגוניזמים. המונופולין טובים הם, לפי שהם קטגוריה כלכלית, דהיינו, האצלה של אלוהים. התחרות טובה, לפי שגם היא קטגוריה כלכלית. אך מה שאינו טוב הוא אופן התגשמותם של המונופולין והתחרות. וגרוע מזה הוא, שהמונופולין והתחרות אוכלים זה את זה בכל-פה. מה לעשות? הואיל ושני רעיונות נצחיים אלה של אלוהים סותרים זה את זה, נראה לו בעליל שבחיק אלוהים מצויה

גם סינתזה של שני הרעיונות, אשר בה מתקנת התחרות את עיוותי המונופולין, וכן להיפך. המאבק בין שתי האידיאות סופו להבליט את הצד הטוב בלבד. יש לחטוף מאלוהים רעיון טמיר זה ולהשתמש בו - והכל יבוא על מקומו בשלום. צריך לחשוף ולגלות את הנוסחא הצפונה בחשכת התבונה הבלתי-אישית של האנושות. מר פרודון אינו מהסס כהרף-עין ומשים עצמו מגלה טמירין. אך דוק וראה את החיים שבמציאות. בחיים הכלכליים של ימינו תמצא לא רק את התחרות והמונופולין, אלא גם את הסינתזה שלהם, שאינה נוסחא כי-אם *תנועה*. המונופולין מולידים את התחרות, התחרות מולידה את המונופולין. אך אין משוואה זו מסלקת כלל וכלל את קשיי המצב הקיים, כדרך שמתארים לעצמם הכלכלנים הבורגנים, אלא אך גורמת להתהוותו של מצב קשה ומבולבל עוד יותר. אם תשנה, אפוא, את הבסיס שעליו מושתתים היחסים הכלכליים של ימינו, אם תכחיד את *אופן-הייצור* הקיים, תימצא מכחיד לא רק את התחרות, המונופולין והאנטגוניזם שביניהם, אלא גם את אחדותם, את הסינתזה שלהם, את התנועה שהיא איזונים המציאות של התחרות והמונופולין.

ועתה אביא לפניך, אדוני, דוגמא מן הדיאלקטיקה של מר פרודון.

החירות והעבדות מהוות ניגוד. איני צריך לדבר לא על הצדדים הטובים שבחירות ולא על הצדדים הרעים שבה. מה שנוגע לעבדות, הרי איני צריך לדבר על צדדיה הרעים. הדבר היחיד, הצריך הסבר, הוא הצד הטוב שבעבדות. אין המדובר בעבדות שבעקיפין, עבדותו של הפרולטר. מדובר בעבדות הישירה, עבדותם של שחורי-העור בסורינאם, בברזיל, במחוזות הדרומיים של אמריקה הצפונית.

העבדות הישירה היא ציר התעשייה של ימינו, כמוה כמכונות, כאשראי וכו'. באין עבדות אין כותנה, באין כותנה אין תעשייה מודרנית. רק העבדות היא שנתנה למושבות את ערכן, המושבות יצרו את המסחר העולמי, ואילו המסחר העולמי הוא התנאי ההכרחי לתעשייה הגדולה המבוססת על מכונות. ואכן, קודם שהחל המסחר בכושים לא סיפקו המושבות לעולם הישן אלא מעט מאוד תוצרים ולא שינו את פני הארץ שינוי הנראה-לעין. נמצא, שהעבדות היא קטגוריה כלכלית בעלת חשיבות עליונה. בלא עבדות הייתה אמריקה הצפונית - המתקדמת שבאומות - נהפכת לארץ פטריארכלית. מחקו את אמריקה הצפונית ממפת העמים, והרי לפניכם האנרכיה, חורבן גמור של המסחר והציביליזציה המודרנית. ואילו להעביר מן העולם את העבדות, משמע למחוק את אמריקה ממפת העמים. ואמנם, העבדות - הואיל והיא קטגוריה כלכלית - מצויה אצל כל העמים מאז היות העולם. העמים המודרניים אך השכילו להסוות את העבדות בביתם ולהכניסה בגלוי בעולם החדש. מה יעשה עתה מר פרודון הרחום לאחר הרהורים אלה בעבדות? הריהו מבקש את הסינתזה של החירות והעבדות את שביל הזהב האמיתי, רוצה לומר: את האיזון בין עבדות לחירות.

מר פרודון היטב-היטיב להבין, כי בני-האדם עושים את האריג, את הבד, את המשי, וזכות גדולה היא לו, שהבין דבר פשוט כל כך! לעומת זאת לא הבין מר פרודון, שהאנשים מייצרים, בהתאם לכוחות-הייצור שלהם, גם *אח היחסים הסוציאליים*, בהם מייצרים הם את האריג והבד. עוד פחות מזה הבין מר פרודון שהאנשים, המייצרים בהתאם לאופן-ייצורם החומרי את היחסים הסוציאליים, מייצרים גם את *האידיאות, הקטגוריות*, כלומר את ביטויים המופשט, האידיאלי של אותם יחסים סוציאליים גופם. לפיכך אין הקטגוריות נצחיות, ממש כמו אותם היחסים, שהן ביטויים. הן - יצירים היסטוריים וחולפים. לגבי מר פרודון, בהיפוך גמור לכך, הרי ההפשטות, הקטגוריות הן הסיבה הראשונית. הן העושות לדעתו, את ההיסטוריה, ולא בני-האדם. *ההפשטה, הקטגוריה בחזקתה זו*, כלומר במנותק מן האנשים ופעילותם החומרית, היא כמובן בת-אלמוות, בלתי-משתנה, חסרת-רגישות; אין היא אלא ישות של התבונה הצרופה, והרי זה כאילו אמרנו אך-זאת, שההפשטה בחזקתה זו היא מופשטת, - טאוטולוגיה נפלאה!

וכך נחשבים בעיני מר פרודון גם היחסים הכלכליים - הנראים לו בצורת קטגוריות - כנוסחאות נצחיות, שאינן יודעות לא מוצא ולא התפתחות.

הבה נאמר זאת בדרך אחרת: אין מר פרודון טוען במישרין, כי *החיים הבורגניים הם אמת נצחית* לדידו. הוא אומר זאת בעקיפין, בהאליהו את הקטגוריות, המביעות את היחסים הבורגניים בצורת המחשבה. יצירי החברה הבורגנית מוחזקים בעיניו כישויות שנוצרו מעצמן, שניחוונו בחיים משלהן, ישויות נצחיות, - מאחר שהם מצטיירים לפנינו בצורת קטגוריות, בצורת המחשבה. על-כן אין הוא חורג מתחומי האופק הבורגני. כיוון שהוא משתמש ברעיונות בורגניים כאילו הם אמיתיים לנצח, מבקש הוא את הסינתזה של רעיונות אלה, את איזונים, ואינו רואה, כי האופן בו הם שומרים על איזונים עכשיו הוא האופן היחיד שבגדר-האפשר.

לאמיתו של דבר הוא עושה כמעשה כל הבורגנים הטובים. הללו אומרים כולם, שהתחרות, המונופולין וכו', באורח עקרוני, כלומר בגרסתם כרעיונות מופשטים, הינם האשיות היחידות של החיים, אלא שבמעש (*praxis*), כפי שמצוי, רחוקים הם מן הרצוי. הם כולם רוצים בתחרות בלי תוצאותיה הרוות-האסון של התחרות. הם כולם רוצים את הבלתי-אפשרי, דהיינו תנאי-חיים בורגניים בלי התוצאות ההכרחיות של אותם תנאים. הם כולם אינם מבינים, שהצורה הבורגנית של הייצור היא צורה היסטורית וחולפת, כשם שהייתה הצורה הפיאודאלית. טעות זו מקורה בכך, שהאדם הבורגני נראה בעיניהם כבסיס האפשרי היחיד לכל חברה, שאין הם יכולים לשער

בנפשם משטר חברתי, בו חדל האדם מהיות בורגני.

מר פרודון הוא אפוא בהכרח *דוקטרינר*. התנועה ההיסטורית, ההופכת-ומשנה את העולם של ימינו מסתכמת, לדידו, בשאלה, כיצד לגלות את האיזה הנכון, את הסינתזה בין שני רעיונות בורגניים. כך מגלה הבחור הפיקח, בכוחה של זריזות ממולחת גרידא, את מחשבת-ליבו הכמוסה של אלוהים, את אחדות שני הרעיונות המבודדים, שהם רעיונות מבודדים רק משום שמר פרודון בודד מן החיים הפרקטיים, מן הייצור של ימינו, המהווה את צירוף הממשויות המבוטאות על-ידי אותם רעיונות. במקום התנועה ההיסטורית הגדולה, העולה מתוך ההתנגשות בין כוחות-הייצור, שכבר הושגו על-ידי האנשים, ובין יחסיהם החברתיים, שאינם הולמים עוד כוחות-ייצור אלה; במקום המלחמות האיומות המתרגשות לבוא בין המעמדות השונים של אומה, בין האומות השונות; במקום פעולתם הפרקטית והאלימה של ההמונים, שהיא בלבד תוכל להביא התנגשויות אלה לידי הכרעה; במקום התנועה הזאת, המקיפה, הרצופה והמסובכת, מעלה מר פרודון את תנועת מוחו התפלה. ובכן, המלומדים, אלה היודעים להערים על אלוהים ולנחש את צפוני מחשבותיו, הם הם עושי היסטוריה. ואילו האנשים הקטנים אינם צריכים אלא להשתמש בגילוייהם של הללו. עכשיו מבין אדוני, מדוע מר פרודון הוא אויב מושבע לכל תנועה פוליטית. פתרון הבעיות של ימינו לא ימצא, לדידו, בפעולה הציבורית, כי-אם בהקפות הדיאלקטיות שבחדרי מוחו. כיוון שהקטגוריות הן, לדידו, הכוחות-המניעים, אין צורך לשנות את החיים שבפועל בשביל לשנות את הקטגוריות. אדרבא: יש לשנות את הקטגוריות, והתוצאה תהיה שינוי החברה שבמצאות.

ברוב הליטותו ליישב את הסתירות, אין מר פרודון שואל עצמו אפילו, האם לא מן-הדין הוא, בעצם, להפוך על-פיו את בסיסן של סתירות אלה. דומה הוא בכל לאותו מדינאי דוקטרינר, הרוצה לראות במלך, בבית-הנבחרים ובבית-האצילים חלקים-תרכיבים אינטגרליים של חיי-החברה, קטגוריות נצחיות. אלא שמבקש הוא נוסחה חדשה לאיזון הכוחות האלה, שכל-עיקר איזונם הוא דווקא בתנועה הנוכחית, כשאחד הכוחות האלה יש שהוא מנצחו של משנהו ויש שהוא עבדו. המוני בעלי מוח בינוני היו שוקדים כך במאה ה-18 למצוא את הנוסחה הנכונה היחידה בשביל להביא לידי איזון את השדרות החברתיות, את האצולה, המלך, הפרלמנטים וכו', ובן-לילה נעלם הכל - המלך, הפרלמנט והאצולה. האיזון האמיתי לאנטגוניזם זה היה הפיכת כל היחסים החברתיים, ששימשו בסיס לאותם יצירי הפיאודליזם ולאנטגוניזם שבין אותם יצירי הפיאודליזם.

כיוון שמר פרודון מעמיד מכאן את האידיאות הנצחיות, את קטגוריות התבונה הצרופה, ומכאן את האנשים, וחייהם הפרקטיים, וחייהם אלה, לפי גרסתו, הם השימוש באותן קטגוריות, אתה מוצא אצלו מלכתחילה *שניות* בין החיים והאידיאות, בין הנשמה ובין הגוף - שניות החוזרת ומופיעה בצורות רבות.

עכשיו רואה אדוני, כי אנטגוניזם זה אינו אלא אי-יכולתו של מר פרודון להבין את מוצאן הארצי ואת ההיסטוריה החילונית של הקטגוריות, שהוא מאליה אותן. מכתבי כבר נתארך מדי, משאוכל עוד לדבר על אופן התדיינותו המגוחך של מר פרודון עם הקומוניזם. לפי-שעה הלא תודה, כי אדם שלא הבין את המצב הנוכחי של החברה, מסוגל עוד פחות מכן להבין את התנועה, הבאה לחולל בה הפיכה, ואת גילוייה הספרותיים של תנועה מהפכנית זו.

הנקודה היחידה, שבה אני מסכים לחלוטין עם מר פרודון, הרי זו סלידתו מפני שפעת-הרגשות הסוציאליסטית. כבר קודם-לכן משכתי עלי את איבת הבריות בדברי-לצוני על הסוציאליזם התם-ונואל, הרגשני, האוטופיסטי. אך האין מר פרודון משעשע עצמו באשליות מוזרות, כשהוא מעמיד את הרגשות הזעיר-בורגני שלו - מתכוון אני ללהגיו על הנישואין, אהבת בני-הזוג וכל אותן מליצות נדושות - לעומת הרגשות הסוציאליסטית, שאצל פורייה, למשל, היא עמוקה הרבה יותר מזו השטחיות המנופחת של פרודון חביבנו? הוא עצמו מרגיש כה יפה בהבלותם של נימוקיו, באי-כושרו הגמור לדבר על עניינים אלה, עד שמתפרץ הוא בחימה ללא-מעצור, מדקלם, מציג *probi irae hominis* [את זעמו של הצודק], עד שהוא קוצף, מגדף, מקטר, זועק חמס ורצח, עד שמכה הוא על חזהו ומתהלל לפני אלוהים ואדם, שאין לו ולא כלום עם התועבות הסוציאליסטיות! אין הוא מבקר את הרגשות הסוציאליסטית או את המוחזק בעיניו כרגשות. מנדה הוא כמין קדוש, כאפיפיור את החוטאים המסכנים ושר שירי-הלל לזעיר-בורגנות ולאשליות העלובות, הפטריארכליות ואשליות-האהבה של הקן המשפחתי. ואין זה מקרה-כל-עיקר. מר פרודון הוא פילוסוף, כלכלן של הזעיר-בורגנות, מכף רגלו עד ראשו. בחברה מתקדמת נעשה הזעיר-בורגני, באונס מצבו, סוציאליסט מזה וכלכלן מזה, כלומר, מסונוור הוא מתפארת הבורגנות הגדולה ומשתתף בצער על סבלות העם. הריהו בורגני ועם גם-יחד. בחדרי לבו ומצפוניו משדל הוא את עצמו להאמין, שאין בו משוא-פנים, שהוא מצא את האיזון הנכון, המתיימר להיות משהו שונה משביל-הזהב הנכון. זעיר-בורגני שכזה סוגד *לסתירה*, לפי שהסתירה היא תמצית מהותו. אין הוא אלא הסתירה הסוציאליט שהובאה לכלל פעולה. שומה עליו להצדיק להלכה את הווייתו-שלמעשה. זכות היא למר פרודון, שהוא פרשנה המדעי של הזעיר-בורגנות הצרפתית, - והיא זכות באמת, כיוון שהזעיר-בורגנות תהא חלק-מרכיב אינטגרלי בכל המהפכות הסוציאליט הממששות-ובאות.

ברצון הייתי שולח לך, אדוני, יחד עם מכתב זה, את ספרי על הכלכלה המדינית⁴, אך עד כה לא הייתה באפשרותי להדפיס חיבור זה ואף לא את הביקורת על הפילוסופים והסוציאליסטים הגרמניים⁵, שעליה שוחחתי עמך בבריסל. אין אתה יכול לשער, באילו קשיים נתקל פרסום כזה בגרמניה, הן מצד המשטרה והן מצד סוחר-הספרים, שהם עצמם נציגיהן המעוניינים של כל אותן מגמות, שאני תוקף. ומה שנוגע למפלגתנו אנו, לא רק שהיא ענייה, אלא קבוצה חזקה בתוך המפלגה הקומוניסטית הגרמנית חושבת לי לעוון את התנגדותי לאוטופיות שלה ולדקלומיה.

נ.ב.

אדוני ישאל, מן הסתם, מדוע כותב אני בלשון צרפתית גרועה ולא בגרמנית טובה. זאת מפני שהמדובר הוא במחבר צרפתי. אודה לאדוני מאוד, אם לא ישהה את תשובתו, - שכן, ברצוני לדעת, אם הבין אותי תחת מעטה הלשון הצרפתית הברברית.

⁴ מדובר על חיבור כלכלי גדול בשם "ביקורת הפוליטיקה והכלכלה המדינית" אותו תכנן מרכס לכתוב. הוא החל בחקר הכלכלה המדינית בסוף שנת 1843 וכבר באביב 1844 שם לו למטרה לפרסם את ביקורת הכלכלה המדינית הבורגנית מנקודת מבט מטריאליסטית וקומוניסטית. מכתבי היד שנכתבו באותה תקופה יש בידינו כיום רק החלק הקרוי "כתבי היד הכלכליים-פילוסופיים של 1844". בגלל עבודתו על "המשפחה הקדושה" הניח מרכס בצד את חקר הכלכלה המדינית וחזר אליו רק בדצמבר 1844. בשנים 1845-1846 המשיך מרכס ללמוד את עבודותיהם של הכלכלנים, בעיקר אנגלים וצרפתים, ורשימותיו הרבות המצויות בכתבי היד מעידות על כוונתו לפרסם את חיבורו הכלכלי. אך גם הפעם לא יצא הדבר לפועל. ב-1 בפברואר 1845 נחתם הסכם בין מרכס לבין המו"ל לסקה להוצאת חיבור בן שני כרכים ששמו "ביקורת הפוליטיקה והכלכלה המדינית", אך הסכם זה הופר ע"י המו"ל בפברואר 1847.

⁵ הכוונה ל"האידיאולוגיה הגרמנית"

מרכס - אל יוסף ויידמייר⁶

לניו-יורק

לונדון, 5 במרץ 1852
28, Deanstreet, Soho

וייזי היקר!

חוששני מבלבול שעלול לקרות, משום שלא הבנתי נכון את מכתבך האחרון, ועל שני המכתבים האחרונים רשמתי בטעות את הכתובת: "משרד Chambers' Street 7, Revolution", תיבה 1817". הבלבול נגרם ע"י "התיבה 1817" הארוכה הזאת, כי כתבת לי שיש להוסיפה ל"כתובת הישנה", אך לא אמרת אם מדובר בכתובת הראשונה או השנייה. אך, אני מקווה שהעניין יתברר עוד לפני הגעת המכתב הזה, מה גם שהמכתב מיום שישי שעבר הכיל חלק נכבד מאוד מעבודתי, חלק V.⁷ אבל, את מספר VI המסיים לא הספקתי לגמור השבוע. אך אפילו אם העיתון⁸ שלך יוצא לאור שוב, העיכוב הזה לא ישפיע, כי גם בלי זה יש לך כבר די והותר חומר.

המאמר שלך נגד היינצן⁹, שאנגלס שלח לי מאוחר מדי לצערי, הוא טוב מאוד, גם ודק בו זמנית - בדיוק השילוב המאפיין פולמוס במלוא מובן המילה. הראיתי את מאמך לא. ג'ונס.¹⁰ אני מצרף בזאת את מכתבו אליך, מכתב המיועד לדפוס. כיוון שג'ונס כותב בכתב מאוד לא קריא, עם קיצורים, ואילו אתה עוד לא הפכת, כך נראה לי, לאנגלי מן המניין, אני שולח לך יחד עם המקור, גם העתק שהכינה אשתי, וגם את התרגום הגרמני, על מנת שתדפיס אותם זה לצד זה - מקור ותרגום. אתה יכול להוסיף את ההערה הבאה למכתבו של ג'ונס: בנוגע לגורג' גוליאן הדני,¹¹ אשר מהווה סמכות עבור מר היינצן, הרי שבכתב העת שלו "Red Republican" הוא הדפיס את "המניפסט הקומוניסטי" שלנו עם ההערה שזהו "the most revolutionary document ever given to the world" ("המסמך המהפכני ביותר שהופיע אי פעם", ואילו ב-"Democratic Review" שלו הוא תרגם את החוכמה ש"הופרכה" ע"י היינצן - את מאמריי על המהפכה הצרפתית מתוך "Revue der Neuen Rheinischen Zeitung".¹² באחד ממאמריו על לואי בלן הוא מסתמך על מאמרים אלה כל על "ביקורת נכונה" של המאורעות הצרפתיים. אולם, אין צורך להסתמך על "הקיצונים" האנגלים בלבד. אם חבר פרלמנט באנגליה הופך להיות שר, הוא חייב להיבחר שוב, והנה ד"שאל¹³, שר האוצר החדש, Lord of the Exchequer, כותב לבוחריו באחד במרץ:

"We shall endeavour to terminate that *strife of classes* which of late years has exercised so pernicious an influence over the welfare of this kingdom".

("אנו נשתדל לשים קץ למאבק מעמדות זה, שהשפיע בזמן האחרון השפעה רעה כל כך על

⁶ יוסף ויידמייר (Weydemeyer, 1818-1866) - איש תנועת הפועלים הגרמנית והאמריקאית; "סוציאליסט אמיתי" בשנים 1846-1847; בהשפעת מרכס ואנגלס עבר לעמדות קומוניסטיות, היה חבר ב"ברית הקומוניסטים"; השתתף במהפכת 1848-1849 בגרמניה; אחד העורכים של ה-"Neue Deutsche Zeitung" (1849-1850); אחרי תבוסת המהפכה היגר לארה"ב, השתתף במלחמת האזרחים לצד הצפון; החל בהפצת המרכסיזם בארה"ב; ידידם של מרכס ואנגלס.

⁷ הכוונה לספרו של מרכס: "השמונה עשר בברימר של לואי בונפרט"

⁸ "Revolution"

⁹ היינצן, קרל (1809-1880) - פובליציסט גרמני בעל כיוון רדיקלי, דמוקרט זעיר-בורגני, יצא נגד מרכס ואנגלס; גלה לשוויצריה ואח"כ לאנגליה. בסתיו 1850 עבר סופית לארה"ב.

¹⁰ Jones - ארנסט צ'רלס ג'ונס (1819-1869) - איש תנועת הפועלים האנגלית, משורר ופובליציסט פרולטרי, ממנהיגי האגף השמאלי של הצ'רטיסטים, מעורכי ה-"Northern Star", עורך ה-"Notes to the People" ו ה-"People's Paper"; ידידם של מרכס ואנגלס.

¹¹ ג'ורג' גוליאן הרני (1817-1897) - איש תנועת הפועלים האנגלית, ממנהיגי האגף האגף השמאלי של הצ'רטיסטים, עורך ה-"Northern Star", "Democratic Review", "Friend of the people", "Red Republican" והוצאות צ'רטיסטיות אחרות; היה בקשר עם מרכס ואנגלס; בתחילת שנות ה-50 התקרב לחוגים הזעיר-בורגניים והתרחק זמנית מהכיוון המהפכני בתנועת הפועלים.

¹² הכוונה לספרו של מרכס: "מאבק המעמדות בצרפת מ-1848 עד 1850"

¹³ בנג'מין ד"שאל (Disraeli, 1804-1881), משנת 1871 הרוזן ביקונספילד - מדינאי וסופר אנגלי, ממנהיגי התור, במחצית השייה של המאה ה-19 מנהיג המפלגה השמרנית; שר האוצר בשנים 1852, 1858-1859, 1866-1868; ראש הממשלה בשנים 1868, 1874-1880.

רווחתה של ממלכה זו".

בעניין זה העיר ה- "Times" ב- 2 במרץ:

"If anything would ever divide classes in this country beyond reconciliation, and leave no chance of a just and honourable peace it, it would be a tax on foreign corn".

"אם יש דבר מה העלול אי פעם לפלג את המעמדות בארץ זו עד כדי כך שההשלמה ביניהם לא תהיה אפשרית, ולא יוותר סיכוי לשלום צודק ומכובד, הרי זהו המכס על דגן מיובא".

וכדי שאדם בור, "אדם בעל אופי"¹⁴ כדוגמת היינצן לא ישער בנפשו שהאריסטוקרטים הם בעד, ואילו הבורגנים נגד חוקי הדגן, משום שהראשונים מגינים על "המונופול", והאחרונים על "החופש", - שהרי עבור הקרתן בעל המעשים הטובים קיימות הסתירות רק בצורתן האידיאולוגית הזו - די לציין שבמאה ה- 18 היו האריסטוקרטים באנגליה בעד "החופש" (של המסחר) והבורגנים בעד "המונופול", כלומר נקטו באותן העמדות בהן נוקטים שני מעמדות אלה ביחס ל"חוקי הדגן" כיום ב"פרוסיה". "Neue Preußische Zeitung" - היא התומכת הנלהבת ביותר של חופש המסחר. ולבסוף, במקומן הייתי מראה לאדונים הדמוקרטים, שטוב יעשו אם ילמדו את הספרות הבורגנית עצמה, בטרם יעזו לנבוח על הספרות המתנגדת לה. אדונים אלה היו צריכים למשל ללמוד את עבודותיהם ההיסטוריות של טיירי, גיזו, ג'ון וויד ואחרים, על מנת להבהיר לעצמם את "היסטוריית המעמדות" הקודמת. לפני שיבקרו את ביקורת הכלכלה המדינית, שומה עליהם להכיר את יסודות הכלכלה המדינית. די למשל, לפתוח את חיבורו העיקרי של ריקרדו, כדי למצוא כבר בעמוד הראשון את מילות הפתיחה של הקדמתו:

"The produce of earth – all that is derived from its surface by the united application of labour, machinery, and capital, is divided among three classes of the community; namely, the proprietor of the land, the owner of the stock or capital necessary for its cultivation, and the labourers by whose industry it is cultivated".

"תוצרת הארץ - כל מה שמתקבל משטח פניה ע"י יישום משולב של העבודה, המכונות וההון, מתחלק בין שלושת המעמדות של החברה, דהיינו, בין בעל האדמה, בעל הקרן או ההון הדרוש לעבודה, והפועלים שבאמצעות עבודתם היא מעובדת".¹⁵

כמה מעט הבשילה עדיין החברה בארצות-הברית על מנת להפוך למוכן וברור מאליו את המאבק המעמדי המתרחש בה, זאת מוכיח בצורה מבריקה ע'פ. ה. קרי¹⁶ (מפילדפיה), הכלכלן הצפון-האמריקאי היחיד בעל חשיבות. הוא תוקף את ריקרדו, המייצג (המבטא) הקלאסי ביותר של האינטרסים של הבורגנות והמתנגד הסטואי ביותר של הפרולטריון, תוקף אותו, כדבריו, בשל היותו אדם שחיבוריו הם נשק אמיתי בידי האנרכיסטים, הסוציאליסטים, וכל אויבי המשטר הבורגני. תוקף לא רק אותו, אלא גם את מלתוס, את מיל, סיי, תורנס, וויקפילד, מק-קולוך, סניור, ווטלי, ר. ג'ונס ואחרים, - בקיצור את כל הכלכלנים ברי-הסמכא של אירופה - והוא יוצא נגדם בגלל שבהוכיחם שהיסודות הכלכליים לקיומם של מעמדות שונים מולידים ביניהם אנטגוניזם בלתי נמנע וגדל בהתמדה, הם קורעים את החברה לחלקיה ומכינים מלחמת אזרחים. הוא מנסה להפריכם, אך לא כמו שעושה זאת היינצן הטיפש, אשר קושר את קיום המעמדות לקיום פריבילגיות פוליטיות ומונופולים. קרי רוצה להראות שהתנאים הכלכליים - הרנטה (קניין האדמה), הרווח (ההון) ושכר העבודה (העבודה השכירה) - מהווים תנאים להתאגדות ולהרמוניה, וכלל לא למאבק ואנטגוניזם. בפועל, הריהו מוכיח רק זאת שהיחסים החברתיים "הלא בשלים" בארצות-הברית מוערכים על-ידו בתור "יחסים נורמליים".

אשר לי, הרי אין לזקוף לזכותי לא את גילוי קיומם של המעמדות בחברה בת-זמננו, ואף לא את גילוי המאבק הנטוש ביניהם. היסטוריונים בורגניים הם שתיארו, זמן רב לפני, את התפתחותו ההיסטורית של מאבק-מעמדות זה, וכלכלנים בורגניים - את האנטומיה הכלכלית של המעמדות. החידוש שחידשתי אני, כל-עיקרו בהוכחת הדברים הבאים: (1) שקיומם של המעמדות

¹⁴ רמז לשורה מתוך פרק 24 בפואמה הסטירית של היינה "אתא טרול" - "לא כשרון, אבל בהחלט אופי"

¹⁵ ספרו של ריקרדו "על עקרונות הכלכלה המדינית והמיסוי", לונדון 1821.

(D. Ricardo. "On the Principles of Political Economy, and Taxation")

¹⁶ צ'רלס הנרי קרי (Carey) (1879-1793) - כלכלן בורגני וולגרי אמריקאי, מחברה של התיאוריה הריאקציונית בדבר הרמוניית האינטרסים המעמדיים בחברה הקפיטליסטית. הביקורת כאן מתייחסת לספרו של קרי "מאמר על רמת שכר העבודה".

קשור רק בשלבי-התפתחות היסטוריים מסוימים של הייצור; 2) שמאבק-המעמדות מוליך בהכרח אל הדיקטטורה של הפרולטריון; 3) שדיקטטורה זו עצמה אינה אלא מעבר אל ביטול כל המעמדות ואל חברה אל-מעמדית. שוטים בורים, מסוגו של היינצן, השוללים לא רק את המאבק אלא את עצם קיום המעמדות, מוכיחים בכך רק זאת, שהם, על אף כל הנהמה צמאת-הדם, דמויית אהבת-האדם שלהם, שהם רואים את התנאים החברתיים עליהם מושתתת שליטתה של הבורגנות כתוצר הסופי, non plus ultra [קצה גבולה] של ההיסטוריה, מוכיחים רק זאת שהם - משרתי הבורגנות ותו לא. ושירות זה הוא דוחה יותר ככל שפטפונים אלה ממעטים להבין הן את גדולתו והן את ארעיותו של המשטר הבורגני.

השתמש בכל מה שתמצא כבעל ערך מההערות לעיל. דרך אגב, את "הצנטרליזציה" היינצן לקח מאיתנו במקום "הרפובליקה הפדרטיבית" שלו וכו'. כאשר ההשקפות שאנו מפיצים כיום בדבר המעמדות יהפכו להיות טריוויאליות, ויהיו בשימוש היומיומי של "השכל האנושי הישר", או אז יכריז עליהן החוצפן הזה בקולי קולות כעל התוצר החדש של "עומק חשיבתו", ויתחיל לייילל נגד המשך התפתחותן של אותן השקפות על ידו. כך, כשהוא מתבסס על "עומק חשיבתו", נבח הוא על הפילוסופיה של הגל כל עוד הייתה זו בעלת אופי מתקדם, ואילו עתה ניזון הוא מפירוריה שאיבדו כל טעם, ואשר רוגה¹⁷ פולט עבורו בעודם לא מעוכלים.

יחד עם מכתב זה תקבל גם את סיום ההתכתבות ההונגרית. אם עיתונך קיים, נסה להשתמש במשהו משם, מה גם שסמרה¹⁸, ראש ממשלת הונגריה לשעבר, הבטיח לשלוח לי עבורך מפריס מאמר נרחב בחתימתו.

אם עיתונך החל להופיע, שלח לי יותר עותקים, על מנת שאפשר יהיה להרחיב את הפצתו.

שלך ק. מרכס

נ.ב. דרישת שלום לבבית לך ולאשתך מכל החברים כאן ובמיוחד מאשתי. דרך אגב. אני שולח לך באמצעות המונטנייר¹⁹ לשעבר הוחשטול²⁰ (בן אלזס) "Notes"²¹ וכמה עותקים של נאומי בפני חבר המושבעים (האחרון עבור קלוס²², כפי שהבטחתי לו). הברנש זה אין בו שום דבר מיוחד.

מצרף בזאת את התקנון²³. מייעץ לך לארגן אותו בסדר לוגי רב יותר. לונדון מונתה למחוז הניהול עבור ארצות הברית. עד עתה יכולנו לממש את שליטתנו רק in patribus²⁴. אל תפרסם את הצהרתו של "הירש"²⁵, אם עדיין לא עשית זאת. זהו אדם לא הגון, למרות שביחס לשפר²⁶ ולויליך²⁷ הוא צודק.

¹⁷ ארנולד רוגה (Ruge, 1802-1880) – פובליציסט גרמני; אחד מההגליאנים הצעירים, רדיקל בורגני; שותפו של מרכס בהוצאת "ספרי-השנה הגרמניים-צרפתיים";

¹⁸ ברטלן סמרה (Szemere, 1812-1869) – פוליטיקאי ופובליציסט הונגרי, שר הפנים (1848) וראש הממשלה המהפכנית (1849); אחרי תבוסת המהפכה היגר מהונגריה.

¹⁹ מונטינייריים (מצרפתית - montagnards) "אנשי-ההר", כינויים של חברי הקבוצות והמפלגות השמאליות בזמן המהפכה הצרפתית הגדולה וב-1848.

²⁰ הוחשטול (Hochstuhl) – דמוקרט גרמני זעיר-בורגני, היגר לארה"ב ב-1852.

²¹ "Notes to the People"

²² אדולף קלוס (Cluß, ~ 1820-1889) מהנדס גרמני, חבר ב"ברית הקומוניסטים"; ב-1848 מזכיר ועד ההשכלה הפועלי של מיינץ; באותה שנה היגר לארה"ב, היה פקיד במשרדי הצי בווינינגטון; בשנות ה-50 התכתב בקביעות עם מרכס ואנגלס, השתתף בעיתונות דמוקרטית ופועלית גרמנית, אנגלית ואמריקאית; עסק בתימולת המרכסיזם יחד עם וידמיר.

²³ הכוונה לתקנון "ברית הקומוניסטים" שחובר בדצמבר 1850 ע"י הוועד המרכזי של הברית בעיר קלן, אחרי הפילוג בברית הקומוניסטים בספטמבר אותה שנה.

²⁴ in patribus infidelium – באופן נומינלי בלבד.

²⁵ וילהלם הירש (Hirsch) – פקיד-ניהול מהמבורג, בתחילת שנות ה-50 של המאה ה-19 סוכן המשטרה הפרוסית בלונדון.

²⁶ קרל שפר (Schapper, 1812-1870) – איש תנועת הפועלים הגרמנית והבינלאומית, ממנהיגי "ברית אנשי הצדק", חבר הוועד המרכזי של ברית הקומוניסטים; השתתף במהפכת 1848-1849 בגרמניה; ב-1850 היה אחד ממנהיגי הסיעה הכיתתית בתקופת הפילוג ב"ברית הקומוניסטים"; אחרי 1856 שוב התקרב אל מרכס; חבר המועצה הכללית של האינטרנציונל הראשון.

²⁷ אוגוסט וויליך (Willich, 1810-1878) – קצין פרוסי, התפטר מהצבא ממניעים פוליטיים; חבר ב"ברית הקומוניסטים", השתתף במרד בדרן-פפלץ של 1849. ב-1850 היה אחד ממנהיגי הסיעה הכיתתית בתקופת הפילוג ב"ברית הקומוניסטים"; ב-1853 היגר לארה"ב, השתתף במלחמת האזרחים לצד הצפון.